

Od Primoža Trubarja do Števana Küzmiča

Vlado Nartnik

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Novi trg 4,
SI 1000 Ljubljana, vladimir.nartnik1@guest.arnes.si

Leta 1582 je izšel *Ta celi novi testament* v prevodu Primoža Trubarja in leta 1771 *Nouvi Zákon ali testamentom* v prevodu Števana Küzmiča. Od leta 1582 do leta 1771 je minilo 189 let ter od leta 1771 do leta 2023 še 252 let. Dodatno širino in globino razvoju knjižne slovenščine pa dajejo že primeri staroslovanskih skladov z deležji in deležniki v prevodu Metodove dobe nasproti novoslovanskim skladom z deležji in deležniki v Trubarjevem ter Küzmičevem prevodu desetih vrstic 28. poglavja *Matejevega evangelija*.

Ključne besede: deležniško-deležijski skladi, samopreteklik, sopreteklik, preddobnost in istodobnost

The Slovene translation of *New Testament* was published as *Ta celi novi testament* by Primož Trubar in 1582, and as *Nouvi Zákon ali testamentom* by Števan Küzmič in 1771. 189 years passed between 1582 and 1771, and another 252 years from 1771 to 2023. The comparison of the examples of the Old Church Slavonic gerund and participle constructions from the period of St. Methodius with those used in Trubar's and Küzmič's translation of the ten verses from the *Gospel of Matthew 28* are evidence of the breadth and depth of language development over time.

Keywords: gerund and participle constructions, aorist, imperfect tense, anteriority and simultaneity

Primerno se je spomniti zaporedja dveh protestantskih slovenitev *Svetega pisma nove zaveze*. Leta 1582 je izšel *Ta celi novi testament* v prevodu Primoža Trubarja, leta 1771 pa *Nouvi Zákon ali testamentom* v prevodu Števana Küzmiča. Od leta 1582 do leta 1771 je minilo 189 oziroma $3 \times 9 \times 7$ let in od leta 1771 do leta 2023 še 252 oziroma $4 \times 9 \times 7$ let. Le da so Slovenci lahko brali *Sveto pismo nove zaveze* v domačem jeziku že za življenja svetega Metoda 700 let pred Trubarjevim prevodom. Eno in drugo je dalo dodatno širino in globino razvoju knjižne slovenščine.

Razvoj je med drugim razviden iz skladov z deležji in deležniki v staroslovanskem prevodu Metodove dobe nasproti skladom z deležji in deležniki v Trubarjevem ter Küzmičevem prevodu. Začetna vrstica 28. poglavja *Matejevega evangelija Jezusovo vstajenje od mrtvih* se je v Metodovi dobi glasila takole (Tomšič 1943: 62):

Въ večerъ же съботъnyи, свѣтаюѣи въ рѣвоѣ съботѣ, pride Mariě Magdalyn'i i drugaě Mariě viděť groba. (Mt. 28,1)

Prva vrstica je bila pravzaprav poved, ki sta jo sestavljala stavek s samopreteklikom *pride* v vlogi povedka in polstavek z istodobnim deležnikom *svitajot'i* v vlogi desnoodsevnega prilastka k predhodnemu jedru *večer'z* (Jesenšek 1998: 246). Samopreteklik *pride* pa je stal nasproti enako zvenečemu sedanjiku *pride* v starejšem Trubarjevem prevodu (Trubar 1582: 130) ter pretekliku *prišla je* v novejšem Küzmičevem prevodu (Küzmič 1771: 97), medtem ko je bil istodobni deležnik ednine *svitajot'i* razvezan v oziralni odvisnik *kateri [...] resveiti oziroma ki se svejti* v enem in drugem prevodu:

Na večer pag te sobote (kateri ta prvi dan tih praznikov v iutro resveiti) pride Maria Magdalena inu ta druga Maria gledati ta grob. (Trubar 1582: 130, Mt. 28,2)

V sobotto večer pa, ki se svejti na prvi den tyedna, prišla je Maria Magdalejna, i ta druga Maria gledat grob. (Küzmič 1771: 97, Mt. 28,1)

Naslednjo vrstico je poživilo vpetje preddobnih deležij *szš'bdz [...] pristopl'z* med samopreteklik *bystz* ter samopreteklik *ot'vali* s sopreteklikom *séděaše*:

I se trsz bystz velii, ang'eľz bo Gospodn'z szš'bdz sz nebes i pristopl'z ot'vali kamen' otz dvrii groba i séděaše na n'emz. (Mt. 28,2)

Trubar je vse te oblike razvezal v sedanjike *se sturi [...] pride doli [...] perstopi [...] odvali [...] sede*, kjer je sedanjik *odvali* še lahko spominjal na samopreteklik *ot'vali* starejšega besedila, Küzmič pa je ohranil preddobno deležje ednine *pristopivši* med siceršnjimi pretekliki *se je zgoudilo [...] je [...] doli prišao [...] odvalao je [...] si je doli seo*:

Inu pole, en velik trees se sturi, zakai ta angel tiga Gospudi pride doli iz nebes inu perstopi tar odvali ta kamen od tih daver inu gori na nega sede. (Trubar 1582: 130, Mt. 28,1)

I ovo veliko zemle gibanye se je zgoudilo. Ar je angyel Gospodnov doli prišao z nebes, i pristoupivši odvalao je te kamen od dveri, ino si je doli seo na nyega. (Küzmič 1771: 97, Mt. 28,2)

Tretja vrstica se je začela s sopreteklikom *bě*:

Bě bo zrakz ego čko ml'niii i oděnie ego bělo čko sněgz. (Mt. 28,3)

Tokrat je preteklik *ie bilu [...] bil* zapisal tudi Trubar in ga celo podvojil, medtem ko je Küzmič ostal pri enem pretekliku *bio je*:

Inu nega obličie ie bilu koker ta blisk inu nega gvant bil koker ta sneig. (Trubar 1582: 130, Mt. 28,3)

Bio je pa pogled nyegov, liki blisk i gvant nyegov bejli, kako snejg. (Küzmič 1771: 97, Mt. 28,3)

V četrty vrsticy se je samopretekliku *sътрѣсѣ сѣ* pridružil samopreteklik *byšѣ*:

Отъ straha že ego *sътрѣсѣ сѣ* strěgot'ei i byšѣ ěko mrtvi. (Mt. 28,4)

Samopreteklika sta pri Trubarju dala sedanjika *se prestrašio [...] postano s pogojnikom bi [...] bili*, medtem ko je Küzmič podal preteklika *so se prestrašili [...] so bili*:

Ty varihi pag se prestrašio od straha inu postano, koker bi mertvi bili. (Trubar 1582: 130, Mt. 28,4)

Od bojznosti pa nyega so se prestrašili ti varivačke i včinyeni so bili, liki mrtvi. (Küzmič 1771: 97, Mt. 28,4)

V peti vrsticy je preddobnemu deležju *отвѣт'авъ* sledil samopreteklik *reče*:

Отвѣт'авъ že ang'elъ reče ženama: Ne boita va sѣ, vѣmъ bo, ěko Isusa propętaego iščeta. (Mt. 28,5)

Trubar je preddobno deležje *отвѣт'авъ* razvezal v prvega od sedanjikov *odgovori [...] pravi*, medtem ko je Küzmič pretekliku *erkao je* dodal istodobni deležnik ednine *govoreči*:

Ta angel pag odgovori inu pravi h tim ženom: Ne buite se vi, zakai iest veim, de Jezusa, tiga križaniga iščete. (Trubar 1582: 130, Mt. 28,5)

Odgovoreči pa angyel erkao je tim ženam: Ne bojte se vi. Ar znam, kaj Jezuša toga razpetoga iščete. (Küzmič 1771: 97, Mt. 28,5)

V šesti vrsticy sta sedanjiku *něstъ* sledila samopreteklika *vъsta* in *reče*:

Něstъ sъde, vъsta bo, ěkože reče: Priděta, vidita město, ideže leža Hristъ. (Mt. 28,6)

Samopreteklik *vъsta* je dal preteklik *ie gori vstal* oziroma *je gori stano* v enem in drugem prevodu:

On nei tukaie, zakai on ie gori vstal, koker ie govuril. Poidite semkai inu pogledaite tu meistu, kir ie ta Gospud bil položen. (Trubar 1582: 130, Mt. 28,6)

Nega ga eti: ar je gori stano, liki je pravo. Pojte, poglednite mesto, gde je ležao Gospoud. (Küzmič 1771: 98, Mt. 28,6)

V sedmi vrsticy je preddobnemu deležju *шѣдъши* sledil velelnik *ръсѣта*:

I jędro šѣдъши rъсѣta učenikomъ ego, ěko vъsta отъ mrtvyihъ, i se var'eatъ vy vъ Galilei, tu i uzъrite. Se rěhъ vama. (Mt. 28,7)

Trubar je velelniku preddobno deležje *šbd̂ši* razvezal v vzporedje velelnikov *poidite* [...] *poveite*, medtem ko ga je Küzmič obrnil v velelniku istodobno deležje množine *idouče*:

Inu poidite hitru tar poveite nega jogrom, de ie gori vstal od smerti. Inu pole on puide kiai pred vami v to Galileio, tamkai bote vi nega vidili. Pole, iest sem vom povedal. (Trubar 1582: 130, Mt. 28,7)

I hitro idouče povejte vučenikom nyegovim, kaj je gori stano od mrtvi, ino ovo pred vami ide v Galileo, tam bodte ga vidili. Ovo povedao sam vam. (Küzmič 1771: 98, Mt. 28,7)

V osmi vrstici je preddobnemu deležju *ot̂šbd̂ši* sledil samopreteklik *těste*:

I ot̂šbd̂ši jędro ot̂ groba ŝ strahom̂ i radostiję velieję tęste v̂zvęstit̂ učenikom̂ ego. (Mt. 28,8)

Namesto preddobnega deležja *ot̂šbd̂ši* je spet istodobno deležje množine vō *idouče* samo v Küzmičevem prevodu:

Inu one hitru vunkai gredo iz groba strahom inu z velikim vesseliem. Inu teko, de bi tu oznanile nega jogrom. (Trubar 1582: 131, Mt. 28,8)

I hitro vō idouče od groba z bojznostyom, i z velikom radostyom bejžale so nazvičavat vučenikom nyegovim. (Küzmič 1771: 98, Mt. 28,8)

V deveti vrstici je istodobni zvezi *ŝręte* [...] *glagol'ę* sledila še preddobna zveza *pristopl'̂ši jęste sę* [...] *pokloniste sę*:

I se Isuŝ ŝręte i glagol'ę: Raduita sę. Onę žę pristopl'̂ši jęste sę za nožę ego i pokloniste sę emu. (Mt. 28,9)

Istodobna zveza je dala vzporedje sedanjikov *sreča* [...] *pravi* oziroma *perstopio* [...] *obimejo* [...] *padeio doli* v Trubarjevem prevodu ter preteklika *je prišao* z istodobnim deležjem ednine *govoreči* oziroma preddobnega deležja množine *pristoupivše* s preteklikom *zgrabile so se* [...] *molile so* v Küzmičevem prevodu:

Inu v tim, kir one gredo nega jogrom oznaniti, pole, tukai nee Jezus sreča inu pravi: Pomagai vom Bug. Inu one perstopio k nemu inu obimeio nega noge inu padeio doli pred nim. (Trubar 1582: 131, Mt. 28,9)

Gda bi pa šle nazvičavat vučenikom nyegovim, ovo Jezuš je pred nye prišao govoreči: Zdrave bojdte. One pristoupivše zgrabile so se nyegovi noug, i molile so ga. (Küzmič 1771: 98, Mt. 28,9)

V deseti vrstici so samopretekliku *glagola* sledili velelniki *ne boita sę* [...] *idęta* [...] *v̂zvęstita*:

Тѣгда глагола има Исусъ: Не боита сѣ, идѣта і възвѣстита братрии моеи, да идѣтъ въ Галилею і ту мѣ видѣтъ. (Mt. 28,10)

Samopreteklik *glagola* je zamenjal sedanjik *pravi* v Trubarjevem prevodu ter sedanjik *erče* v Küzmičevem prevodu:

Tedai Jezus pravi k nim: Nekar se ne buite, puidite kiakai inu oznanite muim bratom, de gredo v to Galileo, tamkai bodo oni mene vidli. (Trubar 1582: 131, Mt. 28,10)

Teda erče nyim Jezuš: Ne bojte se, idite, nazvejstite bratom mojim, naj ido v Galileo, i tam me bodo vidili. (Küzmič 1771: 98, Mt. 28,10)

V desetih vrsticah se podobnosti in razlike v rabi preddobnih in istodobnih oblik med Metodm (M), Trubarjem (T) in Küzmičem (K) kažejo v tem, da je bila za prvega značilna prevlada preddobnih oblik (P) nad istodobnimi (I), za drugega pretežno sedanjiško razvezovanje enih in drugih oblik (–), za tretjega pa ravnovesje preddobne oblike ednine tipa *pristoupivši* (P) in istodobnih oblik ednine tipa *govoreči* (I) ter istodobnih oblik množine tipa *idouče* (I) in preddobne oblike množine tipa *pristoupivše* (P):

	M	T	K
1	I	–	–
2	P	–	P
3	–	–	–
4	–	–	–
5	P	–	P
6	–	–	–
7	P	–	I
8	P	–	I
9	PI	–	IP
10	–	–	–

Kakor kaže, so skladi z deležji in deležniki najprej služili preddobni in istodobni členitvi povedi, obogatena z vezniki pa se je dobna členitev razvijala še v priredno ali podredno zložene povedi (Jesenšek: 1998: 219).

Literatura

Marko JESENŠEK, 1998: *Deležniki in deležja na -č in -ši. Razširjenost oblik v slovenskem knjižnem jeziku 19. stoletja*. (Zora, 5). Maribor: Slavistično društvo.

Števan KÜZMIČ, 1771: *Nouvi Zákon ali testamentom goszpoda nasega Jezusa Krisztusa zdaj oprvics z grskoga na sztari szlovenszki jezik obrnyeni*. V Halli Saxonskoj.

France TOMŠIČ, 1943: *Starocerkvenoslovanska slovnica za višje razrede srednjih šol*. Ljubljana: Pokrajinska šolska založba.

Primož TRUBAR, 1582: *Ta celi noui Testament nashiga Gospudi inu Isuelizharie Iesusa Christusa, na dua maihina deilla resdilen*. V Tibingi.

VON PRIMOŽ TRUBAR BIS ŠTEVAN KŪZMIČ

Zusammenfassung

Es ist angebracht, sich an zwei slowenische protestantische Übersetzungen des Neuen Testaments zu erinnern. Im Jahr 1582 erschien *Ta celi novi testament*, übersetzt von Primož Trubar, im Jahr 1771 das *Nouvi Zákon ali testamentom*, übersetzt von Števan Kūzmič. Von 1582 bis 1771 vergingen 189 Jahre und von 1771 bis 2023 weitere 252 Jahre. Allerdings muss man wissen, dass die Slowenen die Bibel des Neuen Testaments (*Sveto pismo nove zaveze*) bereits zu Lebzeiten des heiligen Methodius, also 700 Jahre vor der Übersetzung Trubars, in ihrer Muttersprache lesen konnten. Beides beeinflusste die Entwicklung der slowenischen Schriftsprache.

Diese lässt sich unter anderem anhand des Vergleichs der Übersetzung von zehn Zeilen des 28. Kapitels des Matthäusevangeliums nachvollziehen. Gegenübergestellt werden altslawische Partizipialstrukturen der Methodius-Epoche und neuslowenische Partizipialstrukturen in der Übersetzung Trubars und Kūzmičs.

In Bezug auf den Gebrauch der Partizipialformen zum Ausdruck der Vor- und Gleichzeitigkeit zeigen sich bedeutende Ähnlichkeiten und Unterschiede. Während bei Methodius (M) partizipiale Vorzeitigkeitsformen überwiegen, steht bei Trubar (T) bei den beiden Partizipialformen der Ausdruck von Gleichzeitigkeit (–) im Vordergrund. Bei Kūzmič lässt sich dagegen eine vergleichbare Verteilung der Vorzeitigkeitssingularformen des Typs *pristoupivši* (P) und der Gleichzeitigkeitssingularformen des Typs *govoreči* (I) sowie der Gleichzeitigkeitspluralformen des Typs *idouče* (I) und der Vorzeitigkeitspluralformen des Typs *pristoupivše* (P) festlegen:

	M	T	K
1	I	–	–
2	P	–	P
3	–	–	–
4	–	–	–
5	P	–	P
6	–	–	–
7	P	–	I
8	P	–	I
9	PI	–	IP
10	–	–	–

Wie ersichtlich, dienten Partizipialstrukturen zunächst dem Ausdruck von Vor- und Gleichzeitigkeit innerhalb einer Satzstruktur, angereichert durch Konjunktionen führte eine derartige syntaktische Segmentierung aber zum Ausbau komplexerer Satzverbindungen und Satzgefüge.